

Voisiko parisuhteiden oikeudellisesta sääntelystä luopua?

Anu Pylkkänen: *Vaihtoehto avioliitolle. Vastapaino. Tampere 2012. 184 s. ISBN: 978-951-768-404-0*

Oikeustieteilijä Anu Pylkkänen on kirjoittanut yltiöromanttisella kansikuvalla varustetun pamfletin ”Vaihtoehto avioliitolle”, jossa hän ehdottaa perhe-elämän oikeudellisen sääntelyn radikaalia uudistamista. Pylkkänen hahmottelee mallia, jossa parisuhteiden oikeudellisesta virallistamisesta luovutaan kokonaan ja sitoutuminen hoivaan ja huolenpitoon vahvistetaan osapuolten välisin sopimuksin. Siis ei enää oikeudellisesti tunnustettua avioliittoa, ei rekisteröityjä parisuhteita. Avioliiton, rekisteröidyn parisuhteen ja vakiintuneen avioliiton sijaan oikeuden tunnustama perhe-elämä perustuisi yhteistalousmalliin, jossa sovitaan erilaisten resurssien kohdentamisesta ja käytöstä yhteiselämän aikana ja sen jälkeen. Parisuhteiden ja siten seksuaalisuuden kontrolloinnista luovuttaisiin kokonaan ja omistamista ja varallisuutta koskevien painotusten sijaan hoiva ja huolenpito nousisivat sopimisen keskiöön. Kirjassa ei muotoilla sukupuolineutraalia parisuhdelakia, vaan tavoitteena on hahmotella ”täysin *parisuhdeneutraali* laki, jonka lähtökohtana on reiluus ja ihmisten hyvinvointi, ei tietynlaisen perheinstituution suojelu yksilöiden oikeuksien

kustannuksella” (s. 23, korostus AMC).

Perhe-elämää säännellään monella oikeudenalalla, ei vain perheoikeudessa. Sosiaaliturvaa koskevat lait sisältävät omanlaisiaan perheen määritelmiä, joissa yhteinen kotitalous on keskeinen ja jotka tekevät oletuksia ihmisten taloudellisista riippuvuuksista yhteiskunnan palvelujärjestelmän kannalta edullisella tavalla. Vaikka vanhemman uusi avopuoliso ei lain mukaan ole taloudellisesti vastuussa kumppaninsa lapsesta, vanhempi menettää avioliittoon muutettuaan lapsilisän yksinhuoltajakorotuksen ja avopuolison tulot huomiodaan esimerkiksi päivähoitomaksua määriteltäessä. Pylkkäsen mukaan erilaiset perheen ja perhesuhteiden määrittelyt lainsäädännössä tulisi yhtenäistää, ja tähän yhteistalousmalli ja yksilöiden vapaaehtoiset sopimukset koskien hoivaa, huolenpitoa, vastuuta ja yhteiseksi hyväksi tehtyjä erilaisia investointeja tarjoaisi mahdollisuuden.

Pylkkänen kuvaa kirjassaan avioliiton kehitystä nykymuotoonsa. Monenlaisesta yhteiskunnallisesta vapautumisesta huolimatta avioliitto on säilyttänyt esimodernia perintöään. Se nojaa he-

teronormatiivisuuteen ja perustuu seksuaalisuuden kontrolliin tavalla, joka asettaa ihmiset eriarvoiseen asemaan. Avioliitto syrjii ihmisiä seksuaalisen identiteetin perusteella. Avioliitto ei suuressa määrin tuo vakautta perhe-elämään, sillä liiton purkaminen on nopea ja vaivaton oikeudellinen toimenpide. Pylkkänen tuo toki esiin tutkimustiedon, että avioliitot päättyvät eroon suuremmalla todennäköisyydellä kuin avioliitot, mutta tämä tuskin liittyy näiden yhdessä elämisen muotojen eroihin oikeudellisia velvoitteita synnyttävänä järjestelyinä. Ainaakaan itse en tätä jaksa uskoa.

Pylkkäsen mukaan monenlaisien perheiden ja vaihtuvien kokoonpanojen aikana vakautta ei löydy parisuhteiden sääntelystä. Sen sijaan avioliitto ohjaa epätaasa-arvoisiin tilanteisiin, kun eron jälkeen laki huomioi omaisuuden ja varallisuuden mutta ei aineettomia investointeja yhteiselämään. Hoiva- ja kotitaloustyö, jonka puoliset tekevät yhteiseksi hyväksi, ei edelleenkaan jakaannu tasaisesti miesten ja naisten välillä. Liiton purkauksessa ideaalisia panoksia eli yhteiseksi hyväksi käytettyä aikaa, tehtyä työtä ja annettua hoivaa ei pääsääntöisesti

huomioida ja suuremman panoksen perheelle antanut puoliso saa kärsiä seuraukset esimerkiksi heikomman työmarkkina-aseman ja siitä seuraavan alhaisemman tulotason muodossa. Asia, joka lasten päivähoitoa koskevassa julkisessa keskustelussa jää valitettavasti huomiotta.

Ihmisoikeuksien kunnioittaminen ja syrjimättömyys nousevat kirjassa usein esiin. On kestävä tönä, että parisuhteet on luokiteltu hyväksytyyn seksuaalisuuden määritelmän perusteella eriarvoisiksi: niihin, joille lainsäädäntö antaa turvaa ja niihin, joille ei. Pylkkänen keskustelee myös moniavioisuudesta ja polyamoriasta, joka tarkoittaa esimerkiksi tilannetta, jossa parisuhteessa elävällä miehellä ja naisella on kummallakin puolison hyväksymä ja tunnustama rinnakkaissuhde. Monikulttuuristuminen ja yleinen moniarvoistuminen muokkaavat käsityksiämme ihmisten välisistä rakkaus- ja parisuhteista sallivimmiksi, mutta koska oikeus ei näitä tunnusta, ei niiden varaan synny myöskään velvoitteita. Perhe-elämän todelliset sääntelytarpeet eivät Pylkkäsen mukaan kuitenkaan liity seksuaalisuuteen tai parisuhteisiin, vaan hoivan ja huolenpidon järjestämiseen ja heikoimpien suojeluun. Yhteistalousmalli irrottaisi läheissuhteiden sääntelyn seksuaalisuuden kontrollista.

Lähtökohdanna on, että kaikkia yhteistalouksia koskisi minimisuoja yhteistalouden purkautumisen varalle, minkä lisäksi yhdessä elävillä olisi mahdollisuus rekisteröidä erillinen yhteistaloussopimus, jossa yhteiselämän ja sen purkautumisen periaatteet sovittaisiin tarkemmin. Jokainen voisi määritellä, kenen kanssa elää

yhteistaloudessa ja millä ehdoin. Yhteistaloussopimuksessa määritellyt elatussuhteet otettaisiin sosiaaliturvaa koskevien säännösten perusteeksi. Tällainen lähtökohdanna ratkaisisi esimerkiksi monen uusperheen tilanteen, jota leimaa eräänlainen lainsuojattomuus: sosiaalisella vanhemmalla ei ole lain tunnustamia oikeuksia vanhempänä. Biologisten perhesuhteiden ohella olisi tunnustettava myös muunlaiset läheissuhteet, ja koska yhteistalousmalli ei rakennu tunnustetun parisuhteen varaan, vaan ihmiset voisivat vapaasti sitoutua huolehtimaan toisistaan, lapsella voisi olla kahden sijaan kolme tai neljä huolenpitoon sitoutunutta aikuista elämässään. Olennaista on, että yhteistaloussopimus tehdään silloin kun kaikki on vielä hyvin: vanhemmat päättävät, kuinka he hoitavat ja kasvattavat lapset aikuisiksi, tapahtui vanhempien väliselle parisuhteelle mitä tahansa.

Pylkkänen on tunnustuksellinen liberaali tai pikemminkin ”kriittinen liberalismiin kannattaja” (s. 163), joka uskoo yksilöiden kykyyn tehdä itsenäisesti rationaalisia valintoja mutta ei liberalismin sisäänrakennettua ajatusta sukupuolierosta. Vaikka lähtökohdanna on yksilöiden vapaus, Pylkkänen tunnustaa yhteiskunnan rakenteiden, valtasuhteiden ja käytäntöjen vaikutuksen yksilöiden valintoihin, minkä tähden yhteiskunnan on sitouduttava suojaamaan heikompia, seuraamaan eriarvoisuutta tuottavia prosesseja ja muuttamaan asioita tarpeen niin vaatiessa. Yksilöiden vapautta ja kykyä koskeva lähtökohdanna tekee kirjan perusväitteistä selkeitä, mutta jos ihmiset ymmärretään läheissuhteissaan relationaalisem-

pina olentoina, jotka ovat moninaisen tavoin uponneita sidoksiin toisten kanssa, usko ihmisten kykyyn sopia etukäteen konkreettisella tasolla vaikkapa lasten asioista eron varalta hapertuu. Silloin kun kaikki on vielä hyvin, on mahdotonta ennakoita tilannetta kenties vuosien päähän. Yhtä vähän on mahdollista ennakoita sitä läheissuhteiden muodostelmissa tapahtuvaa yhteenkietoutumista, joka vaikuttaa yhtä lailla ihmisten sisäisyydessä kuin sosiaalisissa sidoksissakin ja jonka seurauksena osapuolet eivät ole samoja sopimuksen laatimisen ja purkamisen hetkellä.

Pylkkäsen kirja ei ole tutkimusraportti, vaan kiinnostavasti ja harkinnalla kirjoitettu puheenvuoro. Kirja hyödyntää tutkimuskirjallisuutta ja tarjoaa näkemyksellisen ja viisaan kokonaisuuden, josta kuultaa tekijän pitkä kokemus perheoikeudesta ja tasa-arvo-kysymyksistä. Se jäi kirjoittajansa viimeiseksi kontribuutioksi tähän keskusteluun, sillä Uumajan yliopiston professori Anu Pylkkänen kuoli toukokuussa 2013. Tämän menetyksen mittakaavan ymmärtää kuka tahansa perheen oikeudelliseen sääntelyyn, historiaan, naisten asemaan tai vaikkapa työn ja perheen yhteensovittamiseen Suomessa perehtynyt tutkija; Pylkkänen julkaisi uransa aikana hyvin laajasti eri aihepiireistä.

Vaihtoehto avioliitolle on mielenkiintoinen ja radikaali keskustelunavaus. Rapauttaisiko Pylkkäsen hahmottelema malli perheen yhteiskunnallisena instituutiona? Puolisoiden välinen parisuhde on monella tavoin merkityksellinen sidos erityisesti perheen muodostumisessa, mutta siitä, onko se perheen tärkein sidos ja siis tär-

keämpi kuin esimerkiksi vanhemmuuden sidos, on monia kantoja. Pari- ja perheterapiatyössä puolisidos hoitamista vaativana parisuhteena korotetaan ydinkysymykseksi, kun taas yhteiskunnan näkökulmasta perheen ydintehävä on lapsista ja muista hoivaa

tarvitsevista huolehtiminen. Hahmoteltu malli ei estäisi puolisoiden uskonnollisista tai väljemmin kulttuurisista taustoista kumpuavia sitoutumisrituaaleja. Puolisidos ei vaan olisi enää oikeudellisen sääntelyn kohteena. Yhteistalousmalli ei siis rapauttaisi perhettä so-

siaalisena instituutiona, vaan määritteli sen oikeuden näkökulmasta pikemmin hoivan ja huolenpidon kuin seksuaalisuuden ja parisuhteen kautta.

Anna-Maija Castrén